

TANULMÁNYOK

LUKA ÉVA

Az életet adó és halált osztó anya szerepe a népmesei hős sorsának alakulásában

Bevezető

A tradicionális népmesében végigkövethetjük a hős/hősnő útját, élete fontosabb állomásait, a fogantatástól, születéstől, gyerekkortól a tanulási és tapasztalási folyamatokon és próbákon át, – melyben a halál és az újjászületés megtapasztalása is gyakori –, a felnőtté válásig és a sorsbetöltésig. Honti János úgy fogalmaz, hogy „a mese mindig életrajz”, amely „azon a ponton kezdődik, ahol a hős mint események és kalandok átélője éreztetni kezdi létét, és azon a ponton végződik, ahol befejeződik tevékeny és hányattatott élete, ahol a hős megszűnik kalandok hőse lenni, amikor bevezet a kalandok után a biztos, kalandmentes boldogságot biztosító révbe.”¹ A hős a különböző életszakaszokon keresztül történő átmenetei során hol gyorsabb, hol egészen lassú fejlődési fokokat mutat (ezért többször kudarcot vall, elbukik vagy meghal), de a kezdeti én-előttiségből eljut az én-tudatra ébredésig, mert csak így ismerheti fel és teljesítheti a rá váró nehéz feladatot, így állíthatja vissza az élet kizökkent rendjét.

A hagyományos, archaikus társadalmakban az emberi élet fordulópontjaihoz köthető szakaszokat *átmeneti rítusoknak* nevezett szertartások kísérték.² Ilyen fordulópontok például a születés, a korcsoport váltások, az éretté válás: nővé, férfivá válás, a házasság és a halál.³

Az emberi élet szakaszait tekintve, vannak olyan sarkalatos fordulópontok, amelyek elképzelhetetlenek az anya létezése nélkül. Ő az, aki életet ad, majd gondoskodik a megszületett gyermekről. Az anya-gyermek kapcsolat megfelelő alakulása a felnőtté válás záloga is egyben, mely nem jöhet létre a szülőktől való elszakadás nélkül.

A család keretei biztosítani tudják a közösség folytonosságát a gyermekek születése által, azonban ez az összetartozás nem feltétlenül végleges, mert a halál, mint az

1 | Honti János: *A mese világa*. Bp. 1962. 106.

2 | Arnold Van Gennep francia kutató a *Les rites de passage* (1909) című művében tárgyalja az emberi életszakaszok fordulópontjaihoz fűződő átmeneti rítusok működését. Magyarul: uő: *Átmeneti rítusok*. Bp. 2007.

3 | Uo.: *i. m.* 41–50.

emberi élet utolsó szakasza, olyan hiányállapotot alakíthat ki, amelyekre a közösségnek valamilyen megoldást kell kínálnia ahhoz, hogy annak belső rendje ne kerüljön veszélybe és az egyensúly újra helyreálljon. Így az anya vagy az apa halála következtében hátramaradt özvegy férfi vagy nő számára a közösségi hagyomány általában megengedi az újrահázasodást.⁴ A gyermek árvaságát és a hátramaradt szülő özvegyiségét egy új házasság által lehet megszüntetni, ezzel létre hozva a mostohaságot.

A népmesék gyakran megjelenítik az anyaságot és mostohaságot, melynek pozitív és negatív példáival is találkozunk. Ebben a tanulmányban a hős fejlődése és életútja szempontjából vizsgálom az anyai szerepet és az anya archetípusában rejlő kettősséget: az életet adó és a halált osztó anya alakját. Az első alegységben tárgyalt történetek jól példázzák a jótevő, életet osztó anyai szerepet, a második alegységben bemutatott mesék pedig a gonosz, halált osztó, mostohaanya szerepét jelenítik meg.

A mesehős útja és az anya segítő, védelmező, életet adó szerepe a *Fehérlófia* (AaTh 301) mesetípusban

A *Fehérlófia* mesetípus (AaTh 301) és az ehhez kapcsolódó *Csonka tehén fia* (MNK *301B) altípus⁵ mesekezdetében a mesemondók az állattól születést vagy az állati általi táplálást hangsúlyozzák, melynek köszönhetően az állattól született vagy az állati tejjel táplált árva gyermek erőre kap. A fő mesetípus és az altípus már a megalapozó történetben is figyelemre méltó eltéréseket mutat az anya-gyerek viszonyok kezdeti bemutatása tekintetében.

Elsőként vizsgáljuk meg Cifra János koronkai mesemondó *Kancafi Péter* című változatát⁶. Cifra János hőse egy kancától származik, aki a gazda szavatól esik teherbe és elbujdosik az erdőbe, ahol egy odvas fába szüli meg fiúgyermekét. Az erdő szélén levő odvas fa az elrejtőzés, a biztonságot, védelmet nyújtó menedék színhelyévé válik az anyaló és a világra készülő gyermek számára. Az erdő és az odvas fa mint zárt terek, az anyaméhhez hasonlóan az intimitás, a védettség, a boldogságképzetek, mágikus, misztikus képzetek, vallásos titkok megjelenítői.⁷ Ez az ideális tér, amit Cifra megteremt a gyermek születésére, szimbolikusan is előkészíti a különleges gyermek születését.

Cifra a gyermek gyors növekedését és pár napos járnai tudását az állati születéssel és az állati tejjel való táplálkozással indokolja. Cifra hőset az anyaló addig táplálja, míg „*már nagylegény kort ért, nem az időhöz képest, hanem a fejlődés*”⁸ szempontjából. Nem jelenik meg sem a hét évig, vagy ennek többszöröseig tartó szoptatás motívuma⁹, mellyel

4 | Kunt Ernő: *Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe*. Bp. 2003. 19.

5 | Benedek Katalin összehasonlító perspektívából közelít három ugyanezen típusba tartozó népmese-szöveghez. Elemzése a jellegzetes típuskombinációk különböző epizódjaira, és a rokon népek meséinél megfigyelhető motívum, szereplő és szüzsébéli eltérések bemutatására is kitér. Benedek Katalin: *Tehen Páhincsról, Johófiú Jankóról és más világhírű hősökéről*. In: *MIR-SUSNĚ-HUM (Világügylő Férfi)*. Tanulmánykötet Hoppál Mihály tiszteletére. I. Szerk. Csonka-Takács Eszter – Czövek Judit – Takács András. Bp. 2002. 239–259.

6 | Nagy Olga: *Cifra János meséi*. Bp. 1991 (ÚMNGY XXIV.). 81–95.

7 | Tánczos Vilmos: *Szimbolikus formák a folklórban*. Kvár 2007. 198.

8 | Nagy Olga: *i. m.* 82.

9 | Ordódy József *Juhaszi Péter* című meséjében hét évig szoptatja egy anyajuh a gyermekét. Dobos Ilona: *Gyéántkígyó. Ordódy József és Kovács Károly meséi*. Bp. 1981. 47.

a gyermek elnyerheti ereje teljét, sem pedig az anya által követelt erőpróbák sorozata¹⁰, amellyel a gyermek bizonyíthatná fizikai felkészültségét a távozásra. A mesemondó a történet menetében elsősorban nem a mitikus anyaállattól származást hangsúlyozza, hanem magasabb, mondhatni példázatosabb szintre emeli a történetet, utalva a kancaló különleges kiválasztottságára és a hős elrendeltetészerű érkezésére. A mesegyűjtemény bevezetőjében Nagy Olga idézi a mesemondóval folytatott beszélgetésüket, miszerint Cifra elképzelésében nem a gazda kimondott átka a lényeges¹¹, hanem az, hogy Kancafi Péter „*Lélektől született, mondástól született, nem tettel. Ezért ruházták fel őtöt erősnek, vívónak.*”¹² Tehát Cifra az anya tisztaságát, érintetlenségét hangsúlyozza, ezáltal pedig a mitikus állattól születés motívumát összekapcsolja a szűzfogantatás bibliai motívumával, a hallgatóság emlékezetébe idézve ezáltal az anya kiválasztottságát és a gyermek elrendeltetészerű küldetését is, melyet a későbbi mesemenetben megjelenő földön járó Szent Péter és Krisztus Urunk a gyermek megkeresztelése és az anya megajándékozása által, mint kiválasztottságot és égi pártfogoltságot, meg is erősít.

Az anyaló két lelket kap ajándékba, illetve megadják neki az emberi beszéd képességét. A gyermeknek hozzá illő nevet adnak,¹³ valamint egy kardot és egy kutyát. A névadással megkezdődik a gyermek egyéni élete, amely egyrészt az anyai leszármazás által hordozza az állattól mint mitikus ősanjától kapott tulajdonságokat, amely főleg a gyermek fizikai erejében mutatkozik meg, másfelől pedig a keresztelés által befogadást nyer a jézusi, keresztényi közösségbe, ami etikai szinten alapozza meg a hős létét és ígéretként értelmezhető a jövőjére nézve. A Jézustól kapott keresztelési adományok, a mese folytatásában a hős segítségére lesznek, lelki, szellemi, erkölcsi fejlődésében és a gonosz elleni küzdelemben egyaránt. Bálint Péter az isteni gondviselés megnyilvánulásának tekinti a Jézustól kapott keresztelési adományt.¹⁴ Paul Ricoeur és André Lacocque a *Bibliai gondolkodás* című könyvükben pedig Dietrich Bonhoeffer német teológus azon gondolatát emelik ki, hogy egy kapott adomány egyszersmind feladat is: „[...] »az adomány feladat«. Ez a felelősség nem fizetség Isten adományáért (hiszen akkor megszűnne ajándéknak lenni), a szabadság itt nem engedély, hanem parancsolat!”¹⁵ A mesében az adomány átvételét követően a gyermek gyorsan eléri a nagylegény kort a testi fejlődésben, amikor már az odvas fából, vagyis a menedéket

10 | „- Gyere ki fiam! Hal látom, hogy milyen erős vagy most? Hal látom, milyen fát bírsz kihúzni tövestül? Mikor kigyútt, nem nagyon vastag fát bírt még akkor kiszakajítani. Akkor még hét esztendeig szoptatta, hét esztendő múlva mögém kivezette, aszonta neki: - Hal látom, fiam, milyen fát bírsz kiszakajítani? Itt oszt Juhfijankó kigyútt a fából, az erdőbe a kisujjával a legvastagabb fát kiszakajította. Akkor mondta neki az anyja: - Látom, fiam, hogy öleg erős vagy, mer a világon egy van nálad erősebb.” Katona Imre: *Borbély Mihály meséi*. = Kálmány Lajos: *Pingált szobák. Borbély Mihály meséi*. Szerk. Dr. Bori Imre–Dr. Juhász Géza–Dr. Szeli István. Újvidék. 1976. 8.

11 | Szigeti Jenő a következőket írja az emberi átokról: „Ez az átokmondás is olyan erőket mozgósít, amelyek túl vannak az emberen. Mögötte is az a hit áll, hogy a kimondott szó - hatalom. [...] Mint eddig is láttuk, nemcsak Isten áldhat és átkozhat, hanem ember is, de ez csak akkor hatásos, ha Isten felhatalmazása alapján történik.” Szigeti Jenő: *Áldás és átok az Ószövetségben*. In: *Áldás és átok csoda és bosszorkányság*. Szerk. Pócs Éva. Bp. 2004. 26–27. (Tanulmányok a transzcendensről IV.)

12 | Nagy Olga: *Bevezetés*. In: *Uő: i. m.* 25.

13 | Van Gennep a névadást a befogadó rítusokhoz sorolja, amely által a gyerek individualizálódik és felvételt nyer a tágabb vagy szűkebb társadalomba. Arnold van Gennep: *i. m.* 87.

14 | Bálint Péter: Az isteni gondviselés kognitív struktúrája a népmesében. *Ethnographia* CXXX évf. 2019/3. 458.

15 | Paul Ricoeur–André Lacocque: *Bibliai gondolkodás*. Budapest, 2003. 155.

és biztonságot nyújtó otthonból elkíváncozik, mert már elhívásszerűen fogalmazódik meg benne létének értelme: „– Édesanyám, elmenyek innót, hiszen én küzdőnek születtem, hogy vívó ember legyek, nem arra, hogy nézzem itt ezt az odvas ficfát!”¹⁶

Az otthon elhagyása az anyától való elszakadás első szakaszát is jelenti, amikor a meseszereplő a gyermeki létből a serdülőkorba lép át, és a megszokott környezetét, az otthon küszöbét¹⁷ elhagyva beleveti magát az idegen világba, az ismeretlenbe, ahol új kihívásokkal és idegenekkel találkozva megmérettetheti magát. Az elválást az anya sírással, marasztalással próbálja megakadályozni, melyben kifejezést nyer az anyai aggodás, féltés, gyermekéhez való ragaszkodás. A fiú viszont készen áll a távozásra, ezért elbúcsúzik és elhagyja szülőanyját, de sorsfordulása jelölésére otthagy az anyának egy kendőt, amelyből ha tiszta víz csepeg, akkor egészséges, ha viszont vér csepeg, akkor az azt jelenti, hogy a fia halott.

A mese ezen a pontján találkozunk a *Fehérlófia* típus a *Csonkatehén* altípussal, így most szemügyre vesszük az altípus kezdeti szituációját is, majd az anyától való elválás epizódjához érkezve már egymással párhuzamosan fogjuk áttekinteni az ezt követő epizódokat.

Pápai Istvánné a *Csonkatehen fia* című meséjének¹⁸ kezdőszituációjában egy csonka Szerkezetű családdal találkozunk, ahol az anya halálával az apára szakad a háztartás ellátása és a félárván maradt gyermek nevelése is.¹⁹ Az apa látszólag mindent megtesz, hogy biztosítsa gyermeke számára a napi kenyeret. A gyermeki naivitás, hiszékenység, a halott anya elvesztéséből fakadó magányosság érzése és az anyai gondoskodás és táplálás hiánya miatt, a szeretetre éhes gyermek vágyódik egy új anyára, aki reményei szerint pótolhatja az elvesztett boldogságot a családba, így az árván maradt gyermek nyitottá válik a szomszédasszony hízelgő beszéde iránt és elhiszi ennek hazug ígérletét:

– Hó, mondd meg édes jó apádnak, hogy vegyen el engem feleségül! Lesz kenyereitek, meg lesz mit enni is. – Hát édesnénem, hogy is vehetné el magát az én édes jó apám, mikor magának van két jánya, aztat maga szeretné, engemet meg nem szeretne! – Ó, édes fíjam! Ilyet ne is gondolj. Fordítva. A két jányomot nem is szeretném úgy, mint tégedet szeretnék! Ó, de sovánka vagy!²⁰

Az apja először figyelmezteti gyermekét a szemfényvesztésre és a mostohaaságból fakadó szeretetlenségre: „– Ó, édes gyermekem, ne higgyél te ennek! Tégedet ez nem szeretni! Hiszen csak mostoha, ami mostoha!”²¹ Végül a gyermek csak rábeszéli apját a házasságra,

16 | Nagy Olga: i. m. 82.

17 | „Pontosabban: az ajtó határvonal, mely szokványos lakóház esetén az idegen, illetve a házi világot, templomban pedig a profán, illetve a szent világot választja el egymástól. A »küszöbátlépés« tehát egy új világba való belépést jelent.” Arnold van Gennepe: i. m. 55.

18 | Nagy Géza–Erdész Sándor: *Karcsai népmesék*. I. Bp. 1985. 110–125. (ÚMNGY XX.)

19 | Egy marosszentkirályi mesében a szomszédban élő boszorkány tehénné változtatja az anyát, így a csizmadia őt veszi feleségül: „A csizmadia meg mind várta haza a feleségét, de biza nem jött haza sehol senki. Hát a tehén, szegény, csak mind járt körbe-körbe. A csizmadia meglátta, befogta és békötötte az istállóba. Közbe telt-múlt az idő. A gyermek még kicsi volt, kellett rá mosni, főzni. Kénytelen volt elvenni a boszorkánynét.” Nagy Olga: *Zöldmezőszárnya. Marosszentkirályi cigány népmesék*. Bp. 1978. 23.

20 | Nagy Géza–Erdész Sándor: i. m. 110.

21 | Uo. 110.

de apja sejtése hamar beigazolódik, mert a mostoha viselkedése hamar átfordul a megígért szeretetből a gyűlöletbe. A mostoha a gyermeket munkára fogja, vagy más változatban kiteszi az istállóba.²² Ebben nem is a lealacsonyítás vagy a szolgálai sors a legrosszabb, amit a gyermek el kell viseljen, hanem a szeretetlenség, a kiettség, az elhagyatottság érzése, mely párosul az éhezéssel és az ezekből fakadó mély szomorúsággal. A változatok összeolvasásából kitűnik a mostoha gonosz szándéka, mely a gyermek eltávolítására irányul.

Kerényi Károly és Carl Gustav Jung a mitológiai gyermekistenek archetípusáról és ezek pszichológiai vetületeiről írt tanulmányaiból, két fontos megállapítást kell kiemelnünk az árva gyermek kapcsán. Kerényi hangsúlyozza az árvaságot, mint a mitológiai gyermekistenek alapvető létformáját: „Ami az emberi élet szempontjából nézve kivételesen szomorú helyzet: az árvaság, kiszolgáltatottság, s ennek következtében üldöztetés, az a mitológiában az elementáris lények természetes, őselemhez illő magányossága.”²³ Jung pedig a gyermek archetípusának megjelenésében kiemeli az „önállóság felé fejlődést”, „a születőben levő teljességet”, mely tele van ellentétekkel: jellemzi az elhagyatottság, a kivetés, a veszélyeztetés, de a másik oldalon az ösztönvilág táplálja és védi. További ellentét, hogy a gyermek „felismerhetően eloldódott, illetve elhatárolódott a háttértől (az anyától), de olykor az anyát is bevonja ebbe a veszélyes helyzetbe”.²⁴ Az elemzett mesében a mostoha megjelenésével előidéződik ez az ellentétekbe átcsapó konfliktushelyzet.

Az elemzett mese szempontjából érdemes figyelembe venni Jung konfliktuskeltestről írt gondolatait: „A konfliktus lángra lobbantja az indulatok és érzelmek tüzét, amely mint minden tűz, az égés és a világítás két aspektusával rendelkezik. [...] Érzelem nélkül nem lesz fény a sötétségből, és nem lesz mozgás a tétlenségből.”²⁵ A konfliktusokkal terhes helyzet tehát maga a kitörési lehetőség, a változtatásra sarkalló kényszer. A mesében a kiszolgáltatott, magatehetetlen gyermeket titokban egy tehén táplálja, aki később anyja helyett anyja lesz.

Több meseváltozatot összevetve arra következtethetünk, hogy a fiú segítségére siető tehén, maga a halott, égi anyza visszatérése lehet.²⁶ A maroszentkirályi változatban az anya tehénre változtatása közvetlenül utal az anya-tehén megfelelésre. A karcvai mesében a mesemondónő a mostoha előli meneküléskor utal először a tehén égi, transzcendens jellegére, amikor az a levegőbe emelkedik és elpusztíthatatlannak bizonyul, hiába lönek rá, nem fogja a golyó. Egy későbbi jelenetben a hős már az anya lelkével él

22 | „Muszáj volt az öregnek megházasodni, más feleséget venni, aki igen rosszúl bánt a gyermekével. Úgy, hogy más nem tudott mit csinálni, hát az istállóba küldte hálni. Nem adott neki enni, hát a tehenet szopta. Úgy, hogy avval táplálkozott. Erre az asszony megtudta, fogta, oszt azt mondta az urának, hogy adják el a tehenet a mészárosnak. Hogy a fiút úgy tudják elpusztítani, hogy nem adnak neki enni.” Nagy Géza–Erdész Sándor: *i. m.* 94.

23 | Kerényi Károly: *Gyermekistenek*. In: *Uő: Halhatatlanság és Apollón-vallás*. Bp. 1984. 379.

24 | Carl Gustav Jung: *A gyermek archetípusának pszichológiájához*. In: *Uő: Az archetípusok és a kollektív tudattalan*. Bp. 2016. 166–167.

25 | C. G. Jung: *Az anyaarchetípus lélektani aspektusai*. In: *Uő: i. m.* 103.

26 | Kovács Károly mesemondónál a csonkaszarvú tehén az égből ereszkedik le az árva gyermekhez: „Amint hajtja befelé a teheneket, esszeterelte a teheneket, a főjhőbül nem eső jött, hanem egy füstös csonka-tehén, csonka szarvú tehén ereszkedett le a főlhőbül. [...] – Ne filj fiam, én leszek a te anyád, és én nevellek tovább tégedet. A gyerek meg megörült, hogy mégis van neki valakije, aki mégis gondol majd vele.” Dobos Ilona: *i. m.* 264.

tovább és akkor megvilágosodik előtte a csonkatehén kiléte: „*Mikor halt meg a jó anyám, az egyik lelkét bele lehelte a tehenbe.*”²⁷ Mindezekből következtethetünk a tehenanya égi jellegére, aki eljön szírván maradt fiához és megmenti, mert az gondoskodásra, táplálásra, védelemre szorul.

Az anyatehén és a fiú, miután otthonról elszöknek, együtt maradnak és minden *Csonkatehén fia* változatban kezdetét veszi a gyermek tulajdonképpeni felkészítése az előtte álló életfeladatokra. Az anyaállat vagy tovább szoptatja a gyermeket²⁸, vagy pedig magával hordozza²⁹ mindaddig, míg az el nem éri fizikai ereje teljét. A narratíva ezen a pontján találkozunk a *Fehérlófia* alaptípusból már ismert erőpróbákkal, a *Csonkatehén fia* változatokban is addig hordozza, vagy szoptatja a gyermeket az anyja, amíg az be nem bizonyítja rendkívüli erejét, rátermettségét, felkészültségét. A karcsai változatban búcsúzáskor a csonkaszarvú tehen a füléből tép ki egy szőrszálat és azt hagyja hátra a gyermekének, melyből kard lesz. Ez nemcsak fegyverként szolgál, hanem az anya segítségül hívását is biztosítja.

Az állatanyától táplált ifjú a tejből szerzett erővel és az ajándékba kapott karddal felvértezve indul neki a nagyvilágnak, mely életének egy új szakaszát jelenti, a felnőtté válás útját, melynek első állomása minden meseváltozatban az erdő és az ebben található ház.³⁰

A mesehős az útja során hamar barátokra talál, akik mellésegődnek. A találkozáskor előbb összemérik erejüket, rendkívüli erejével a hős felülkerekedik rajtuk, ezért elkísérik őt az útján. Egyes variánsokban örök hűséget fogadnak egymásnak.³¹ A társsá fogadás és a hűségeskü, legtöbb meseváltozatban inkább alá-fölrendeltségi viszonyhoz hasonlít, mint őszinte, szívből jövő barátsághoz. A találkozást követő epizódokban is folyamatos rivalizálás és erőfitogtatás határozza meg ezt a társas kapcsolatot.

A mesemenet további részében, amikor már valódi nehéz helyzetben kell erejüket megmutatni, a gonosz elleni küzdelemben (a sárkány vagy boszorkány hadserege ellen), elvéreznek mindhárman, hiszen a nagy erejüket nem tudják észszerűen használni, utolsó pillanatig fitogtatják erejük nagyságát, míg végül bele nem fulladnak a kiontott vértengerbe.

27 | Nagy Géza–Erdész Sándor: i. m. 115.

28 | „*Édes fiam, most gyere be az erdőbe. Itt hét évig szoptatlak, és majd hét év után meglátjuk, hogy milyen erős leszel.*” Dobos Ilona: i. m. 264.

29 | „*Szállt, szállt a tehen hét esztendeig. No, mikor mán a hetedik esztendő letellett, leszállt a tehen a hegyódalba. –No, édes fiam, itt van ez a malomkú. Eztet hajintsd fel ojan magossra – aszongya –, mint ide az elmúlt hét esztendő, hát ojan magossra hajintsd el, mint ide hét kilométer! Felhajintotta a fiú, de nem ment el hét kilométer magosságra, leesett vissza. – No fiam, mégegyszer üljél a hátam ra, még szállni kell hét esztendeig.*” Nagy Géza–Erdész Sándor: i. m. 112.

30 | V. J. Propp megállapítása szerint, ha a hős az erdőbe jut, az mindig felveti az adott szüzsé és a beavatás, mint jelentéskör kapcsolatának kérdését. A mesebeli erdő egyfelől a szertartásoknak otthont adó erdőre emlékeztet, másfelől a halottak birodalmába vezető útra, de ez a kettő szoros kapcsolatban áll egymással. Vlagyimir Jakovlevics Propp: *A varázsmese történeti gyökerei*. Bp. 2005. 53–55.

31 | „*Csonkatehén fia, látom, hogy nagyon erős vagy, borzalmas erős vagy, én is erős ember vagyok, de még nálamnál hétszerre erősebb vagy, légy szíves, ne emésszél el, húzzál ki a földből, hűséget esküdök neked, és örökösen veled tartok, és sehol, semmiféle viszontagságban el nem foglak hagyni. Cserben sehol nem foglak hagyni!*” Dobos Ilona: i. m. 265.

Cifra *Kancafi Péter* meséjében az anya a sorsjelző kendőnek köszönhetően jelt kap, hogy a fia bajban van, így megmentésére siet: „*Három lélekkel volt megajándékozva ez a ló. Tehát beléfut a szájába, és Kancafi Péter felébredett: - Hej, édesanyám, el voltam pusztulva. - El biza! S ha én nem lettem volna itt, hát...*”³²

Ebben a jelenetben mutatkozik meg az anya legönzettelenebb tette: az önfeláldozás, a Másokért adott élet, a feltétel nélküli gondoskodás és szeretet legtisztább és legmagasabb szintű kinyilvánítása, mely nemcsak a fiúra terjed ki, hanem a fiú kérése által a társak megmentésére is. A hős halála, és az anya önzetlen adományának köszönhető újjászületése, új lehetőséget biztosít a fiúnak egy bűnöktől és gyengeségektől megszabadított, felelősségteljesebb újrakezdesre.³³ Az anya áldozata és a fiú vesztesége egyben a végleges elszakadást is jelenti az anyától. Ezzel együtt a hős megkezdí a felnőtt élet szakaszát, amely küldetése révén mások megszabadítására, a gonosszal való leszámolásra, a párválasztásra és az egzisztenciális javak megszerzésére irányul. A hős ebben az újjászületett állapotában már készen áll betölteni sorsát és teljesíteni feladatát. A sárkányokkal való küzdelemben bizonyítja bátorságát, kitartását, rátermettségét, ezáltal megmenti az elrabolt királynányokat. Azokban a változatokban, ahol segít a griffmadár fiókáinak, megmutatja jószívűségét, végül pedig az őt cserben hagyó társakkal szemben, legtöbb meseváltozatban gyakorolja a bűnösök iránti kegyelmet és megbocsájtást.³⁴

Cifra meséjében a befejezés egyrészt az eltérő típuskombinációból következik (AaTh 301 – *Fehérlófia* + AaTh 300 – *Sárkányölő*), másrészt pedig a mesemondó világlátásából, aki vallomása szerint nem hisz a túlvilágban, ezért az ember a földön kapja meg büntetését: „*A gonosz előbb-utóbb kitudódik, és bűnhődik.*”³⁵ Kancafi Péter az állataira bízta a büntetést, így a hőst meggyilkoló harangozót szététepi az állatok.

Mint láthattuk, mindegyik változatban fontos szerepet töltött be a segítő anya, aki árva gyermekét táplálta, gondozta, erősítette, majd próbatételek elé állította és útjára engedte, de a kötelék (sorsjelző, hívó eszköz) még megmaradt közöttük, így a kellő pillanatban az anya újra fia mellett lehetett. Az anya önfeláldozásával véglegesen megszakadt kapcsolat, a hős fejlődésében ugrásszerű változás történt, így már önállóan folytatja útját, ahol sikere vagy bukása már nem az anyától, hanem saját felelősségteljes döntéseitől és a másokkal kialakított kapcsolataitól függ. Mivel kitartásával, akaraterejével, mások segítségével sikeresen véghez viszi feladatát, végül hőssé válik és elnyeri jutalmát, ami nem más, mint a kiteljesedett felnőtt élet: boldog házasság a szeretett társsal és az egzisztenciális lét legfelsőbb foka: a királyi hatalom elnyerése.

32 | Nagy Olga: *i. m.* (*Cifra János meséi*) 86.

33 | „*Am minden újjászületés feltételezi a régi halálát, illetve a megújuláshoz a rendezetlen lét őskáoszába kell visszatérni. Az eddigi profán és gyermeki létnek meg kell halnia; fel kell áldozni, illetve meg kell ölni ahhoz, hogy új életmódba születhessen bele az ember.*” Thorwald Dethlefsen: *Oidipusz, a talány megfejtője*. Ford.: Sarankó Márta. Bp. 1997. 26.

34 | „*Gyertek csak be, ne féljétek, nem lesz semmi bántódásotok, csak le akarok veletek számolni! És vegyétek tudomásul azt, hogy mit ígértetek nekem mikor küzdöttünk együtt, hogy semmiféle viszontagságba nem hagytok el engemet, és mégis – azt mondja – cserbenhagyatok, ledobtatók engem a vasokkal együtt, elvágatátok a kötelet. Akkor bementek, és térdre borultak előtte, s könyörögtek, hogy ne bántsa őket. Így aztán Csonkatehén fia megkegyelmezett mégis nekik, és így boldogan éltek továbbá a tündérekkel együtt a kastélyba – ha meg nem haltak, most is élnek.*” Dobos Ilona: *i. m.* 284.

35 | Nagy Olga: *i. m.* (*Cifra János meséi*) 20.

A hős útja és az ártó, gonosz, halált osztó mostoha

Az életet adó anya bemutatása után, nézzük meg az anya archetípus sötét oldalát is a népmesékben: az anya ártó, gonosz, halált osztó jellegét.

A gonosz anya vagy mostoha anya alakját megjelenítő mesenarratívák nagyon elterjedtek, leggyakrabban *A hűtlen anya/testvér* (AaTh 315), a már említett *Csonka tehén fia* (*MNK 301B), a *Nemtudomka* (AaTh 532), *Az aranyhajú ikrek* (AaTh 707), a *Hamupipőke* (AaTh 501A), az *Anyám megölt, apám megevett* (AaTh 720), *A lány, akit epret szedni küldtek télen* (AaTh 403B) típusokban szerepelnek. Kérdésként merül fel, hogy miért ilyen népszerűek a negatív női mesealakok és a mostohaság témája a mesemondók körében?

Tudjuk, hogy a tradicionális népmesemondás a példaadás által hozzájárult a közösség építéséhez, a közösségi, erkölcsi normák és magatartásformák megerősítéséhez, viszont, ahogy Nagy Olga társadalomvizsgálati kutatása is megerősíti, a negatív, elriasztó példák is ugyanezt a célt szolgálták mint ellenpéldák: a különböző élethelyzetek ábrázolásával mintákat, viselkedésformákat és megoldásokat nyújtottak minden lehetséges életkörülményre.³⁶ Bálint Péter azokat a társadalmi okokat, tapasztalatokat sorakoztatja fel, amelyek a parasztság körében indokolták az újrarázasodást, létrehozva ezzel a mostohaságot. Ilyen például az anya korai halála (szülés, betegség, éhínség, megterheltség miatti halál következtében), az újbóli férjhezmenés által az apa „megteremtése” a gyermeknek, amivel a nők gyermekeiknek társadalmi és jogi státuszt biztosíthattak; valamint az egyszülőség társadalmi-gazdasági-jogi hátrányai, mint lehetséges ok az újrarázasodásra. Mindezek a helyzetek mint társadalmi tapasztalatok leképződnek a mesenarratívákban.³⁷

Érdeemes még Marie-Louise von Franz Nagy Anya archetípusára vonatkozó megállapításait is megemlíteni a gonosz, mostoha anya mesei megjelenése és népszerűsége kapcsán, aki szerint a keresztény kultúra hatásait tükröző mesékben az archetípus megosztott jelentésű. Az archetípus fényes oldalát őrzi például Szűz Mária alakja, illetve a jóságos anya, a sötét oldalt pedig a pusztulást hozó boszorkány alakja. Az archetípus lényegéhez mindkét oldal hozzátartozik, mint ahogy a mitológiák istennői mutatják (az egyiptomi Ízisz vagy az indiai Káli). Mivel a keresztény kultúra a Szűz Mária alakjában csak a fényes oldalt őrízte meg, a többit pedig elnyomta, ennek egyenes következménye lett, hogy kivetítették a sötét oldalt a boszorkányos tulajdonságokat mutató asszonyokra.³⁸ Az anya archetípus sötét oldala tehát a néphitben a boszorkány alakjába sűrűsödött és nagyon gazdag és markáns negatív tulajdonságokat őriz, ezért lehet kedvelt alakja népmeséinknek is a gonosz, gyilkos ösztönöket mutató, boszorkányos tulajdonságokkal rendelkező mostoha, gonosz anya, valamint a gonosz boszorkány és sárkányanya, akik az anya archetípus sötét oldalát markánsan jelenítik meg. Sok mesében azonban megőrződött az archetípus kettős jellege is, mint például a *Hűtlen anya/testvér* típusban, vagy egy-egy narratíván belül két különböző mesealakban (édesanya és mostoha)

36 | Nagy Olga: *A törvény szorításában. Paraszti értékrend és magatartásformák*. Bp. 1989. 73.

37 | Bálint Péter: „Hiszen csak mostoha, ami mostoha.” (A mostohaság fenomenológiája a népmesékben). In: Uő: *Jézus-mintázatok a népmesékben*. Bp. 2022. 438–439.

38 | Marie-Louise von Franz: *A Nagy Anya és az egység*. In: Uő: *Az árnyék és a gonosz a mesében*. Bp. 1998. 133–134.

megjelenhet mindkét oldal külön-külön is, mint ahogy a *Csonka tehén fia*-mesetípusban korábban már láthattuk. Ezekben a mesékben a mostohaanyának az otthonról való elmenekülés után már nincs szerepe a hős sorsának alakulásában, szerepeltetésével a mesemondók a mesehős árva és üldözött létét teremtik meg a mesekezdetben.

Vannak olyan népmesék is, amelyekben a mostohaanya és a mostohagyermek közötti viszony az egész mesemenetben végig követhető. A továbbiakban két olyan mesét fogunk megvizsgálni, amelyekben az árván maradt leánygyermekek sorsalakulását követhetjük nyomon, egy alaptípus két különböző mesetípusal ötözött változatában. Egyik mese egy ketesdi Mihály Márton Korpos mesemondótól származik, címe: *A három farnasi leány (I)*.³⁹ A behatóbb vizsgálatot egyrészt a mese összetett jelképisége, másrészt pedig egyedinek számító típuskombinációja indokolja. Ez a népmese a *Hamupipőke*- (AaTh 510A) és *A gyöngyöt sűrő és rózsát nevető leány*- (AaTh 403A) mesetípusok ötözete. Vele párhuzamosan egy magyaródi mesét is megvizsgálunk Kurcsi Minya havasi mesemondótól: *Az édes- és a mostohaleány*⁴⁰ címűt, amely *A gyöngyöt sűrő és rózsát nevető leány* (AaTh 403A) típust *A lány, akit epret szedni küldtek télen*- (AaTh 403B) típussal ötözi.

A három farnasi leány- (I.) történetében adott egy háromgyerekes család, ahol az asszonynak két edeslánya és egy mostohalánya van. A három lány közötti különbségtétel már a mese kezdetén megfogalmazódik, az anya és két lánya, a szegény ember lányával végeztetik el a házimunkát és semmire se becsülik. Kurcsi Minya *Az édes- és a mostohaleány* című meséjének bevezető részéből megtudjuk, hogy az anya korai halála miatt marad árván a kicsi leánygyermek. Az apa „nem akar második asszonyt vinni a házhoz”, mert „asszony nélkül is nehéz az élet, de asszonnyal se mindig könnyű”, de a szomszédjában lakó özvegyasszony elvetetné magát feleségül az özvegy emberrel, így a leányon keresztül közelíti meg a férfit, hízelgő, nyájas beszédével, hamis ígéretével, mely a boldog családi jövőt, a szeretetet és gondoskodást nyújtó anyaságot helyezi kilátásba, mert a naiv gyermeki szív vágyakozását pontosan ismeri és csábító beszédével meg is érinti azt: „Eridj, el haza, és mondd meg édesapádnak: vegyen feleségül engem, én téged minden reggel tejbe fűrösztelék, meg vajjal etetlek.”⁴¹ Az édes anyatej képzetéhez kapcsolódó tej és vaj mint a kényeztetés és a bensőséges boldogság szimbóluma,⁴² kilátásba helyezi az elveszített boldogság visszaszerzését a gyermek számára, a szomszédasszony családba fogadása által. Az apa végül rááll a házasságra, de az asszony nem sokkal később ígéretével ellentétesen cselekszik, éhezeti a mostoha lányát, a sajátját pedig tejben fűrösztli és vajjal eteti. Végül a mostoha gondolataiba beférkőzik lassan a titkolt irigységből és gyűlöletből fakadó gyilkolási szándék is:

39 | Kovács Ágnes: *A rókaszemű menyecske*. Kovács Ágnes ketesdi népmesegyűjteménye. Kvár 2005. 137–144.

40 | Faragó József: *Kurcsi Minya havasi mesemondó*. Buk. 1969. 109–117.

41 | Faragó József: i. m. 109.

42 | „Tejbe-vajba fűrösztik. Ez a szólás asszony vagy gyermek elkényeztetését jelenti, de ezt sem lehetne megtenni, ha nem lenne miből a kedvükre tenni, szegény ember nem tudja elkapatni a gyerekeit vagy a feleségét, ha kenyérre is alig telik. A vaj ebben az esetben mint tejtermék a tej jelentésének erősítésére szolgál. [...] Tehát ha van tej, az alapvető táplálék, a táplálék archetípusa, akkor nem kell éhezni. Egy magyar szólás a vajjal együtt a tej segítségével fejezi ki a kényeztetést, amely boldogságot is jelenthet.” Szijártó Éva: *A tej szimbólumának jelentésmezője egy magyar proverbium gyűjtemény alapján angol, német és francia párhuzamokkal*. Erdélyi Múzeum LXXXVI. évf. 2014/1. 89–90.

*Így telt, múlt az idő, évek évek után teltek, sanyarúságra és szomorúságra vált az élete az ember leányának. De azért napról napra szépült a leányka, az emberé, az asszony meg pedig csúnyult állandóan, mindennap. És ezért az asszony nagyon bosszankodott, törte a fejét: hogy és mint tudná eltenni láb alól a mostoha leánykáját?*⁴³

Az irigység, a gátlástalan hatalomszerzés, a gyilkolási vágy, mind-mind olyan bűnök, ami az elszabadult ösztönök és elemi indulatok túlburjánzását mutatják.⁴⁴ A narratívában folyamatosan visszatérő irigység és az ebből fakadó elveszejtési vágy egyre inkább elhatalmasodik a gonosz „boszorkánylelkű” mostohán, aki megfélemléssel igyekszik elérni célját, gonosz tervébe bevonva a lány apját is, aki új felesége, a gonosz anya kérésének engedve elküldi gyermekét az erdőbe, annak sírása és könnyörgése ellenére.

Mindkét mesében megjelenik néhány olyan hangsúlyos jellemvonás, amely az árva lányt a mostohaanya és annak lánya(i) fölé emeli. Mindkét mesében a félárva lány szépsége együtt jár annak jóságával és testi, lelki tisztaságával is, ezzel ellentétben a mostohaanya lánya(i) csúnyák, lusták, tisztátalanok és öröklik anyjuk gonosz, irigy és becsvágyó jellemvonásait is.

Kurcsi Minya meséjében az erdőbe küldött lány sírva Istenhez imádkozik, csak tőle reméli a segítséget,⁴⁵ Isten pedig csodás módon megoltalmazza és elvezeti egy kunyhóhoz, ahol segítségre talál. Mindkét mesében a lány jószívűsége alapozza meg látszólagos „szerencséjét”, ami nem véletlenszerű, hanem kiérdemelt jutalom, amit feltétel nélküli segítőkészségének, önzetlenségének és jóságának köszönhet. A ketesdi mesében a lány két galambnak ad enni és inni, Kurcsi Minya meséjében pedig az erdei törpékkel osztja meg utolsó falat kenyerét, ezért azok jókivánságokkal halmozzák el: gazdagságot, szépséget, királyi házasságot kívánnak neki.

A galambokat és a törpéket tulajdonságaik alapján tekinthetjük sorsjövendölő lényeknek,⁴⁶ mindkét esetben jutalmaznak és büntetnek is. A mostohalányra szórt kívánság, valójában csak leképezi a mostoha és annak utódjaként ugyanolyan lánya valódi karakterét, amelyet a pusztítási vágy, a csúf gonoszság, a hamis, ocsmány, hazug és kétszínű beszéd jellemez. A lány szájából a kimondott szavakkal kihulló undorító békák, pontosan megjelenítik azt, amit a keresztény tanítás ekképpen fogalmaz meg: „A mik pedig a szájából jönnek ki, a szívből származnak, és azok fertőztetik meg az embert. Mert a szívből származnak a gonosz gondolatok, gyilkosságok, házasságtörések, paráznaságok, lopások, hamis tanubizonyosságok, káromlások.” (Mt. 15: 18–19).

43 | Faragó József: i. m. 110.

44 | Varga László: A bűn eredete. *Református Szemle* C. évf. 2007/3. 668–677.

45 | A Bibliából tudjuk, hogy az árváknak maga Isten szolgált igazságot: „A szegények kívánságát meghalगतod, ó Uram. Megerősítetd szívüket, füled figyel rájuk, hogy igazságot szolgáltass az árvának és nyomorultnak, hogy földi ember többé ne retentsen meg másokat.” (Zsolt. 10: 17–18)

46 | „A sors kijelölése elsősorban születéskor történik, másodsorban bizonyos élethelyzetekben: az átmenet rítusainak »beavatási« szituációiban. [...] Élő emberek, jósok, betévedő öregasszony, cigányasszony (esetleg angyal, galambok), jövendölnek meg- mintegy demitizált sorsasszonyként - születéskor a gyerek jövőjét. Ez mindenestre egy autentikus magyar sorsasszonyképzet »hiányára« vall.” Pócs Éva: Sors, bábák, boszorkányok. *Archaikus sorsképzetek Közép-Kelet-Európa hiedelemrendszereiben*. In: Sors, *áldozat, divináció*. Szerk. Pócs Éva. Bp. 2001. 201, 210.

A mostoha gonosz, gyilkos terve kudarcba fullad, egyrészt mert a lány jóságánál fogva segítőkre talál, másrészt pedig, mert az árvák védelmezőjeként maga Isten gondoskodik róla. A mostoha saját csapdájába esik bele, mert lánya(i) pusztulásra ítéltetnek, ő pedig azzal, hogy a lányt eltávolítja otthonról, hozzásegíti őt gazdagsága és boldogsága megtalálásához. Mindkét mesében a sors úgy hozza, hogy egy királyfival találkozik, aki őt feleségül kéri. Kurcsi Minya meséjében a lány a házassági ajánlatra ezt feleli: „– *Elmegyek a világon akárhova, csak megszabaduljak a mostohámtól!*”⁴⁷

A mostohaanyától való megszabadulás nem egyszerű. Szembetűnő viszont, hogy ezt már nem a mostoha akadályozza, hanem maga a lány nem tud elszakadni az anyától, ez a ragaszkodás és függőség pedig újra boldogsága útjában áll. Kurcsi Minya meséjében a lány az útjába akadó királyfival összeházasodik, látszólag megszabadul mostohaanyjától, de hamarosan fiúgyermeket szül, és mostohaanyját maga mellé kéri a palotába, hogy gondoskodjon róla. A ketesdi mesében az esküvőre tart a násznép, amikor a királyfi a szegény lányt, akit készül feleségül venni, magára hagyja mostohaanyjával az úton, aki útközben nagyon megéhezik és mostohaanyjától ételt kér. Mostohája egy falat kenyérért pedig megvakítja, megcsönkítja, majd kiveti az árokpartra.

Mindezekből kitűnik, hogy a lány még mindig igényli az anyai gondoskodást. Gyermeki létére utal a függősége is, amellyel az anyára, mint biztos táplálékforrásra tekint. Az anyától kapott táplálékért cserében önként odaadja szeme világát és végtagjait, ami azt jelenti, hogy nem képes nyitott szemmel járni,⁴⁸ önként aláveti magát mostohája akaratának. A végtagjairól való lemondás jelképezi magatehetetlenségét, cselekvésképtelenségét. Ha pszichológiai értelemben tekintünk erre a jelenségre, akkor azt látjuk, hogy a mesehős fejlődése elakad ezen a ponton és mindaddig nem képes kitörni gyermeki létéből, amíg meg nem szabadul véglegesen a mostohaanyától. Ez viszont mindaddig nem lehetséges, míg nem képes önállóan irányítani sorsát és megerősíteni akaratát, nőiességét, vagyis gyermeki énjén túllépve, felelősséget vállalni önálló felnőtt életéért.

A kapcsolat megújítása a mostoha és lánya között újabb konfliktusokat eredményez, a mostoha csak a megfelelő alkalomra vár, hogy mostohalányát elpusztítsa. Kurcsi Minya meséjében fürdetés közben rácsapja a kád fedelét, hogy a lány vízbe fulladjon. A lány lelke pára formájában távozik és a közeli folyóba belevágódva egy fehér kacsává⁴⁹ változik. Ezután visszajáró lélekként látogatja a palotát, míg férje meg nem váltja: kardját meg nem suhintja háromszor felette. A kard általi megváltás visszaadja a királynő életét, erejét és akaratát⁵⁰.

A ketesdi mesében az apa talál rá lányára, akinek segítségével a lány meg tud újulni. Az apai segítségnyújtás, a magyaródi mesével ellentétben, az apa szeretetét, áldozathozatalát és támogatását mutatja. A lány, a hajából hulló aranyból, apjával

47 | Faragó József: *i. m.* 114.

48 | V. V. Ivanov „a látható” és „láthatatlan” világról írt tanulmányában idézi V. J. Proppot: „A vakság fogalmának elemzése a láthatatlanság fogalmához vezethet el bennünket. Az ember nem önmagában, hanem valamihez való viszonyában vak”. Vjacseszlav Ivanov: A „látható” és „láthatatlan” kategóriája az irodalmi szövegekben. (Folklórpárhuzamok egy Gogol-témához). In: *uő: Nyelv, mítosz, kultúra*. Ford. Kovács Zoltán, Orosz István. Bp. 1984. 254.

49 | A madár lélekjelképként ismert a mitológiából, mivel az égi és földi szféra között közlekednek. Tánzos Vilmos: *i. m.* 108.

50 | A kard a célirányos akarat, az erő és a tisztaság szimbóluma. *Uo.* 156.

viSSZAVÁSÁROLTATJA A VÉGTAGJAIT ÉS SZEMEIT MOSTOHÁJÁTÓL, majd vesz három véka életvizet, ennek segítségével a helyére teszik a levágott testrészeket: „*Százszorta szebb vót, mint annak előtte*”.⁵¹ Ezután bezáratja magát egy ládába, amelyet csak belülről lehet kinyitni és azt felrakatja a király erdőjében a legmagasabb fa tetejére, beszereltet belé egy olyan harangot, hogy mikor az megszólal, mindenki sírva fakad. Úgy is mondhatnánk, hogy megrendezi saját halálát. A ládába bújás majd a megfelelő pillanatban az abból való kitörés, kettős szimbolikája által hat, ugyanis ezek a cselekvések a koporsót és az anyaméhet is megjelenítik.⁵² A fa és a ládából leereszkedő létra, mint eget és földet összekötő eszköz, az égből való születést szimbolizálja. A lány tehát szimbolikus halála és újjászületése által megújul, visszanyeri cselekvőképességét, nyitottá válik a látásra, öntudatra ébred és véglegesen leszámol mostohájával, akit mindkét mesében a felesége meggyilkolása miatt a király halálra ítél.

A meseelemzésekből kitűnik, hogy a mostohaanya szerepe sem egyértelműen rossz, ha a hős fejlődése szempontjából nézzük, mert azzal együtt, hogy üldözöttté válik és elhagyja az otthont, elindul a gyermeki létből való kiszakadása is, az elé táruló feladatokban, nehézségekben és próbákban bizonyíthatja jóságát, erkölcsösségét. Ezeknek köszönhetően nyílik meg előtte a kitörési lehetőség (melyet a megajándékozott lét és a királyfi házassági ajánlata biztosít számára), mely a végén a halál és újjászületés által egy új, felnőttöz méltó életben teljesezhet ki, ahol a mostohával való leszámolás nemcsak a mese igazságszolgáltatása miatt, hanem a lány végleges elszakadása miatt is meg kell történnjen, hogy ezáltal önálló létét birtokba vehesse.

The Role of the Mother Giving Life and Dealing Death in the Development of the Folk Hero's Fate.

Keywords: folk tales, the mother's archetype, life, death, rebirth, character development, hero

In my paper, I analyze the appearance of the archetype of the mother in folktales through two female characters: the provident, protective, nurturing, life-giving mother and the evil, cruel, harmful, death-dealing stepmother, who also exhibits witch-like qualities. Both female fairy-tale characters have an essential role in terms of the hero's life, development, and destiny. In the analyzed folktales, the hero's life, death, and resurrection depend on these mothers. The hero must die and be reborn to leave behind his infantile ego, to strengthen himself physically, mentally, and morally, and to be able to assume his fate and responsibility for others and his existence. According to the narrative interpretation of the folktales, this is only possible if the hero is permanently separated from his loving mother, or if he permanently defeats his evil stepmother. In this way, he will be able to comply with the task entrusted to him, fulfill his destiny, and gain the happiness and rewards that come with adult life, which will elevate him to the highest level of existential existence: the exercise of royal power.

51 | Kovács Ágnes: *i. m.* 143.

52 | „A védett zárt térben való hibernálás közös tulajdonsága az anyaméhnek, a sírboltnak (koporsónak), de a magnak és a bábának is. Az analóg szimbólumok közös alapjelentése az, hogy létezik olyan intim zárt tér, amelyben élet rejtetik.” Tánccs Vilmos: *i. m.* 196.